

עבודה זרה יז

משה שווערד

1. בן יהוידע על עבודה זרה דף טז/ב

העלוהו לגרדום לידון. [1] פירש רש"י לכופו לעבודה זרה, והיינו ר"ל שיכפור ח"ו בתורת משה רבנו ע"ה כולה, ולכן אחר שאמר לו ההגמון זקן שכמותך יתעסק בדברים בטלים דכונתו על התורה ח"ו, השיב לו נאמן עלי הדיין, וזה השוטה חשב שעליו אומר כן שהודה לדבריו ח"ו, דאלו דברים בטלים חלילה, אז פטרו.

2. מרומי שדה מסכת עבודה זרה דף טז עמוד ב

כשנתפס ר"א למינוח. פירש"י מינין תפסוהו לכופו לע"ז. [2] ולענ"ד הוא להיפך, דבזמנו היו עובדים אלילים, ומי שהאמין בנוצרי היה מין ונענש הרבה ע"ז, וע"ז נתפס ר"א ואמרו עליו שהוא מאמין בזה, ולזה כוון בפ"י ר"ח. ומש"כ שני רשויות הוא טה"ד אלא שלש, והוא אמונת השילוש כידוע. ור"א נצטער ע"ז, שהרי אין חושדין אלא במי שיש בו כדאי' במו"ק דף י"ח ב', והשיב לו ר"ע שהנאהו בדבר תלמידו, וזה החטא גורם שיחשד ע"ז:

3. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

ויעקב איש כפר סכניא שמו - צ"ל דאין זה יעקב מינאה דפרק אין מעמידין (לקמן דף כח). דרמא סמא לרבי אבהו דודאי אותו יעקב לא האריך ימים כ"כ אלא נראה דהוא שבא לרפאות את בן דמא (לקמן כז:) אבל יעקב מינאה דרבי אבהו יכול להיות שהוא אותו דפרק כיסוי הדם (חולין דף פד.) גבי רבא.

• הגהות יעבץ מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

גמ' ומצאתי א' מתלמידי כו'. נ"ב כאן משמע שא"א היה קרוב לחורבן בזמן ר"א ור"ע וכ"מ עוד לקמן פ"ב (כ"ז ב') [ועמ"ש שם] ובבבבא [דסוטה דף מ"ז וסנהדרין קז ב'] איתא שהיה תלמידו של ריב"פ וצ"ל תרי הוו:

4. עיון יעקב (על עין יעקב) עבודה זרה פרק א - לפני אידיהן דף יז עמוד א אות כט

(כט) והנאני הדבר. ולפי שלא חטא רק במחשבה לבד, לכך העלה לידון רק במחשבה וניצול ע"י מחשבות ההגמון שקסבר עליו הוא אומר:

5. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

הרחק מעליה דרכך זו מינות - והא דאמר' בפרק כל כתיבי (שבת דף קטז.) דכמה אמוראי הוו אזלי לבי אבידן זהו להתווכח עמם ולא היה מקום מינות ממש אלא מקום ויכוח ומתקבצים שם חכמי עובדי כוכבים ונושאים ונותנים בדברים ומאן דלא הוה אזיל היינו מיראה שלא יהרגום וכן משמע דאמר רב נחמן אנא מינייהו ומסתפינא מינייהו ודלא כפ"ה שפירש בסמוך שהוא מקום עבודת כוכבים.

6. חדושי אגדות [ספרי המהר"ל] מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

כל זונה שנשכרת היא שוכרתו. שכך הוא ענין הזנות שא"א להפרד, כמו שיתבאר שהזנות קשה לפרוד [ממנה]. מפני שהזנות הוא הסרה מן הש"י לגמרי, ומפני שהוא הסרה לגמרי א"א לזונה שתהא בזולת זנות ולבסוף היא שוכרת.

7. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

ופליגא דרבי פדת - וא"ת ומאי פליגא דלמא לעולם אמרו רב חסדא ור' פדת שמן התורה אינו אסור אלא קריבה של גלוי עריות אבל מגזירת חכמים צריך להרחיק ד' אמות וה"ל קשיא פ"ק דשבת (דף יג.) על ההיא דאמר ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא קרב מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגדה אסור אף נדה כן ועלה קאמר ופליגא דר' פדת דא"ר פדת לא אסרה תורה אלא קריבה של גלוי עריות בלבד ומאי קאמר וכי בא ר' פדת לומר דאשתו נדה הוא בבגדו והיא בבגדה שרי והלא שנינו במשנה (שם דף יא.) לא יאכל הוב עם הזבה מפני הרגל עבירה לכך נראה לר"י דה"ל הכא והתם דמה שאנו דורשים מלשון קריבה הכא ארבע אמות והתם הוא בבגדו כו' פליגא דר' פדת דלר' פדת אין לשון קריבה בין בדברי תורה בין בדברי קבלה אלא גלוי עריות ממש ואפילו אסמכתא לעשות הרחקה ד' אמות אין ללמוד ממנה.

8. הגהות יעבץ מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

שם מנשק להו לאחתיה. נ"ב [1] שהיו מגדלות אותו:

9. עץ יוסף (על עין יעקב) עבודה זרה פרק א - לפני אידיהן דף יז עמוד א אות כט

אבי ידיהו ואמרי לה אבי חדיהו. מדלא נקט ש"ס אידיהו ואחדיהו. [2] משמע דלא הוה מנשק להו על היד ועל החזה אלא על בית היד ובית החזה דהיינו על המלבוש שמכניסין בו היד והחזה.

10. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א ד"ה ופליגא דידיה

ופליגא דידיה אדידיה - [3] ומה שהיה מיקל לעצמו היינו משום דמיינ עליה כי כשורא כדאמרי' בריש פ"ב דכתובות (דף יז.).

• ענף יוסף (על עין יעקב) עבודה זרה פרק א - לפני אידיהן דף יז עמוד א אות כט

אבי ידיהו כו'. כתב התורת חיים וז"ל ונראה דאסור ללכת במחול עם הכלה בשבעת ימי המשתה אפילו אינו אוחד בידה ממש אלא בהפסק מטפחת כדרך שנוהגים מקצת ת"ח שבדור הזה אפ"ה לאו שפיר עבדי כדמשמע הכא דשום קריבה בעלמא אסור. ואין לחלק בין כלה לאחרת דליכא האידנא מאן דמצי למימר דמצי עליה ככשורא. ולא אמרו חכמים אלא כיצד מרקדין לפני הכלה ולא עם הכלה. וכי האי גוונא פסק ש"ס ברפ"ב דכתובות דאסור להסתכל בפני הכלה כל שבעה כמו שאסור להסתכל באשה אחרת. ואותן בני בליעל ההולכים במחול עם נשים דעלמא עליהן הכתוב אומר יד ליד לא ינקה רע לא ינקה מעונשה של גיהנם וראוי לגעור בהן וכל מי שיש בידו למחות כו':

11. בן יהוידע על עבודה זרה דף יז/א

מנשק להו לאחתיה אבי ידיהו ואמרי לה אבי חדיהו. פירוש על החזה. ... נמצא היה מנהג אצל הראשנים בזמן חכמי התלמוד לנשק על החזה, ולכן יש מנהג פה עירינו בגדאד יע"א שהכלה בליל החופה כשתלך מבית אביה לבית בעלה תנשק בעת הלוכה קודם יציאתה מפתח בית אביה לאביה ולאחיה הגדולים על הבגדים שהם כנגד הדדים שלהם, ומה שנהגו בזה הנשיקה רק בעת שהולכת מבית אביה לבית בעלה בליל החופה, רומזת להם אע"פ שאני יוצאה מן הבית שלכם והולכת לשכון בבית בעלי, הנני עוד שוכנת בקרב לב שלכם ועודני דבוקה בכם, וכמ"ש אותו אהוב לחבירו שהלך למרחקים רחוק אתה מעיני וקרוב אתה בלבי ורעיוני:

12. רמב"ם יד החזקה הלכות איסורי ביאה פרק כא

(ה) אסור להשתמש באשה כלל בין גדולה בין קטנה בין שפחה בין משוחררת שמא יבוא לידי הרהור ...

(ו) המחבק אחת מן העריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהן או שנשק לאחת מהן כגון אחותו הגדולה ואחות אמו וכיוצא בהן אע"פ שאין שם תאוה ולא הנאה כלל הרי זה מגונה ביותר ודבר אסור הוא ומעשה טפשים הוא שאין קריבין לערוה כלל בין גדולה בין קטנה חוץ מהאם לבנה והאב לבתו:

• מגיד משנה על הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה ו

המחבק אחת מן העריות וכו'. ... עולא כי הוה אתי מבי רב הוה מנשק להו לאחוותיה אבי חדיהו וא"ל אבי ידיהו ופליגא דידיה אדידיה דאמר עולא [אפילו שום קורבא אסור משום לך לך] אמרי' לזירא סחור סחור לזירא לא תקרבו:

13. עיון יעקב (על עין יעקב) עבודה זרה פרק א - לפני אידיהן דף יז עמוד א

א"ד אמר מר עוקבא קול גיהנם שצועקת. אפשר דאיכא בינייהו דללשון הראשון נדונין מיד לגיהנם ולפי לשון שני נדונים תחלה בשאר דינים קשים בכף הקלע עד שהגיהנם צועקת הבא לי ב' בנות וכו':

14. הגהות יעבץ מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

שם למימרא דכל הפורש כו'. נ"ב ואי קשיא ממגשה דחי טובא בתר דעבד תשובה. י"ל דבהא פליגי ת"ק ור"י ר"פ חלק. ת"ק סבר מדחיי כולא האי לא הדר ביה שפיר. ומר סבר מחיי חי:

15. חדושי אגדות [ספרי המהר"ל] מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים, נאמר על המינות, שאין בעל חטא זה שב בתשובה, ואם שב בתשובה הוא מת כדאיתא התם. וכן מי שהוא אדוק לגמרי בעבירה שהוא ערוה לא ישוב, ואם שב הוא מת, כמו שהגיע לר"א בן דורדיא שהוא מת מכח תשובה כמו שיתבאר. והטעם ידוע לנבונים ולחכמים, בחטא הזה המיוחד, דהיינו המינות וחטא עריות, מפני שהמינות דבק בו ביצרא דע"ז לגמרי כמו שידוע לחכמים, ונחשב כאלו [הוא] איש אחר, עד שאי אפשר לשוב ולהיות חוזר אל מקומו הראשון, והדבר הזה מבואר ליודעי בינה, וערוה דבק ביצרא דעבירה, וכאשר דבק באלו שניהם מתדבק בהם לגמרי. ואין התשובה רק אם נשאר דבר אצלו עד שאינו נפרש לגמרי מן הש"י וכך מורה שם תשובה, כי השורש שהוא שב, הש"י מורה כי (אם) [לא] הגיע אל האחרית, כי התי"ו היא אחרונה, וכמו שאמרו (אבות פ"ב) שוב יום אחד לפני מיתתך, ולאחר מיתה אין תשובה מועלת, ויהיה שב מן התי"ו שהוא קודם למיתה עד ב' וכל זה בכלל תשובה, אבל מ"מ צריך שיהיה נשאר בו דבר אחד שהוא האלף. אבל אם פירש לגמרי כמו מינות וע"ז, ובזה הוסר מן הש"י ולא נשאר בו אף הדבר שהוא התחלה כמו האלף, ובזה הוסר לגמרי ואין תשובה לזה, ואלו שנים הם כנגד שני יצרים דהיינו יצרא דערוה ויצרא דע"ז, שע"י מינות דבק לגמרי בע"ז ונמסר ליצרא דע"ז, וע"י ערוה דבק לגמרי ביצרא דערוה ונמסר ליצרא דערוה ואי אפשר לצאת משם בחייו אלא אם נסתלק מן עולם הזה ועוד יתבאר.

16. חדושי אגדות [ספרי המהר"ל] מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

אמרו עליו על רבי אליעזר וכו'. יראה לומר כי שמו שהיה נקרא בו מורה על מהותו, וזה כי מה שנקרא דורדיא, שהלשון זה לשון שמרי יין והוא הפסולת מן היין, והרשע נקרא חומץ וזה כאשר יש בו עדיין דבר מה טוב, כי החומץ אינו מקולקל לגמרי, אבל כאשר הוא מקולקל לגמרי וכאשר חטא בגופו בזנות נקרא דורדיא. ושם אלעזר הוא הכח (אליעזר הוא הכח) שבאדם על התשובה, כי הש"י עוזר אל האדם כמו שאמרו (יומא ל"ח ב') הבא לטהר מסייעין וכדאמרין כי ימינו של הקדוש ברוך הוא פשוטה לקבל שבים ולהעלותם משחת שלא יהיו נפסדים ולכך הקדוש ברוך הוא עזרו, וכדאיתא בפרק ערבי פסחים (ק"ט א') אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבנן אמרי משום רבי שמעון בן לקיש משום רבי יהודה נשיאה מאי דכתיב וידאדם מתחת כנפיהם ידו כתיב זה ידו של הקדוש ברוך הוא שהיא פרושה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה. ולפיכך נקרא אלעזר בן דורדיא, השם הזה ראוי לו מאוד, כי הוא היה כולו פסולת בעצמו כמו השמרים, ובתוך השמרים היה לו כח מוכן שהש"י הוא בעזרו להיות שב בתשובה והיה מוכן אל התשובה ג"כ, ולפיכך היה מורה שמו על החטא ועל התשובה, שנקרא אלעזר בן דורדיא.

17. חדושי אגדות [ספרי המהר"ל] מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

ואמר בשעת הרגל דבר הפיחה וכו', פ' כאשר הגיע לתכלית החטא שאין יותר מזה, ושוב אי אפשר להיות לו תשובה ויהיה נשאר בחיים רק עם המיתה. וזה כי כמו שאמר לפני זה על המינות כל בואיה לא ישובון, שכל שבא אל המדה הזאת אינו שב בתשובה, ואם ישובו לא ישיגו אורחות חיים כי הם מתים. כי המינות הוא כאלו נעשה אדם אחר כאשר דבק במינות, ולפיכך כל בואיה לא ישובו. כי כבר התבאר כי החוטא כאשר הוא שב בתשובה, צריך שלא היה לו פרישה גמורה מן הש"י, כי התחלת האדם כאשר נולד היה בלא חטא, וכאשר שב בתשובה הוא שב להיות כמו בראשונה שהיה בלא חטא. ואם לא היה התחלתו [טוב] אין כאן תשובה, רק ע"י שיש לו התחלה טובה ולא נתקלקל חוזר בתשובה אל התחלתו שהיה בלא חטא מתחלה. וכאשר נעשה לאיש אחר ע"י מינות שדבק בו לגמרי, אין כאן תשובה אל התחלתו כי כבר נעשה לאדם אחר ונתקלקל הכל. ואם יש כאן תשובה, אי אפשר רק ע"י מיתה או אפשר לו התשובה לסלק החטא, כי בעולם שאחר המיתה אין מינות ואין ערוה, ולכך מצד הזה אפשר לו התשובה. אבל בעולם הזה לא שייך לו התשובה כיון שהיה אדוק במינות וערוה, ולכך כאשר הוא שב מקבל המיתה כדי שיהיה לו התשובה. ולפיכך אמר בשעת הרגל דבר הפיחה בו ואמרה כשם שהפיחה אינה חוזרת למקומה כך אליעזר בן דורדיא אינו חוזר למקומו פ' שאינו חוזר והוא בחיים, ומפרש בגמרא דכיון שהוא כ"כ דבק בזנות, נחשב כמו מינות שג"כ נחשב כאלו נהפך לאיש אחר ונעשה הכל פסולת ואין תשובה אליו עוד כי אם ע"י המיתה. וכאשר היה ר"א דבק בזנות לגמרי עד שאף התשובה אין לו כמו שאמרנו, ובשביל זה נעשה כמו רוח שהרוח אין בו ממש. ולפיכך הפיחה בו ואמרה כשם שהפיחה אינה חוזרת למקומה מפני שאין ברוח ממש, וכך נעשה ר"א למציאות של רוח שאין בו ממש ואין תשובה אליו, שהרי כאלו היה אינו עוד האדם שהיה כבר ולא שייך בזה חזרה שכל אדם שב אל התחלתו, וזה מפני כי הזנות שכ"כ היה אדוק בו נעשה לרוח.

18. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א ד"ה עד שאנו

עד שאנו מבקשים עליך רחמים - לא השיבו לו כך אלא היה אומר בלבן שכך יוכלו להשיב א"נ שר של הרים היה משיב כן.

19. חדושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

אמרו עד שאנו מבקשים רחמים וכו'. לא שההרים מבקשים, אלא הכי קא בעי למימר בעל הברייתא כלומר הוא עצמו אמר בלבו למי אלך להרים ולשמים ולכולהו, הן עצמן צריכין לבקש רחמים בשבילם ואילו היה להם פה היו משיבין לו לא נוכל לבקש עליך, וכעין זה מצינו בכמה מקומות לא שמדברים ומשיבין אלא מסבירא אנו אומרים שאם היו מדברים היו משיבים כך ותאמר להם הגפן החדלתי את וגו' (שופטים ט'), וכן פרק שירה שהעופות והחיות מקלסין לאו שהם אומרים כלום אלא סברא היא שאם היה להם פה לדבר יש להם לומר כך וכך. (ד"ז הועתק מהעין יעקב ואינו בדפו"ר).

• ספר מראית עין להחיד"א

**למען כך וכך עכ"ל ובהירוש' ע"ל להריטב"א: ז"ל לא ראיתי
לשון זה: אך אין זה ראיה להריטב"א ז"ל חיבר מהדורות
בהירוש' כידוע. אך יש לתמוה על לשון זה הכתוב**

20. ענף יוסף (על עין יעקב) עבודה זרה פרק א - לפני אידיהן דף יז עמוד א אות לא

התם כיון דאביק ביה טובא כמינות הוה. הענין כי העבירות האחרות. אף אם ירגיל בה מאד. נוח אח"כ להגביר עליה ולמנוע מאתה. וא"כ יתכן החרטה בהם. כמאמרם ז"ל כל הרשעים מלאים חרטה. לא כן הדבר הזה כל המשיעו רעב. והוא תמיד מוסיף ומתגבר עוד על תאוותו ואיננו יכול להשביח עוד תאוותו מרוב אדיקתו. והנה הנפש אף הרעה שברעים אחרי עשותה המזמתה. תיכף נמצא בלבה החרטה והצער והיגון על מה שעשה. וזה מסיבת כי הנפש מהעליונים דבוקה בהוד השכינה. על כן מתעצבת על כל זדוניו אשר סיבב התחברות הגיו לה. לא כן בדבר הזה שמרוב דביקתו לא יתחרט ולא יתעצב ולא יתגבר עליו. וא"כ גורם שינטל הוד השכינה מעליו:

21. בענין: יש קונה עולמו בשעה אחת- עיין מראה מקומות לדף י:

22. תורת חיים מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העה"ב. וכהאי גוונא נקט בכמה דוכתי ומדלא קאמר יש לו חלק לעולם הבא משמע דעולם הנשמות לאו היינו עה"ב. דעה"ב היינו תחיית המתים כמו שפירשתי בריש אגדת חלק.

23. מאירי על עבודה זרה דף יז/א

לעולם אל יתיאש אדם מן התשובה אפילו נתישן בעברה ונזדקן בעונות כל שהוא מפליג בתשובה ומת מתוכה קונה עולמו ועל כיוצא בו אמרו תשב אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש והוא שאמרו בכאן יש קונה עולמו בשעה אחת:

24. בן יהודה על עבודה זרה דף יז/א

שם אמרה כשם שהפיחה אינה חוזרת. נ"ל כי אלו הזונות שלוקחין אתנן הרבה המה נזהרין לעשות הכנה ותיקון לעצמן ע"י סמנים שלא יבואו לידי הפחה כדי שלא ימאסו בעיני המנאפים שלוקחים מהם אתנן הרבה, וזו ודאי נזהרת בכך, אך היא לא באה לה הפחה טבעית אלא באה ההפחה בגזרת שמים כדי שעל ידה יצמח קרן תשובה להאיש הזה, והיא כשראתה ההפחה וידעה שאין זו טבעית, מאחר שהיא עשתה לעצמה הכנה טבעית למנוע ולדחות ההפחה שלא תבא, אך חשבה שהפחה זו היא מעשה שטן שרמז לו בזה כשם שההפחה אינה חוזרת כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה, והגידה דבר זה לפניו כדי לחזק לבו במעשה הרע יותר ויטיאש מן התשובה מכאן ולהבא, ואז יתמיד ברשעתו, נמצא היא חשבה לעשות לו חבלים חזקים בדבריה אלו כדי למשכו לעומק הקליפה, אבל מן השמים נעשו לו חבלים אלו למשכו לצד הקדושה ונהפך לבו לטובה מן הקצה אל הקצה:

25. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב ד"ה ניזיל אפיתחא

ניזיל אפיתחא דבי זונות - מכאן יש ללמוד שדרך להרחיק מפתח עבודת כוכבים כל מה שיכול משום דכתיב אל תקרב אל פתח ביתה ומוקמי לעיל בעבודת כוכבים שהרי היה רוצה ללכת יותר אפיתחא דבי זונות.

מהר"ם על עבודה זרה דף יז/ב

ד"ה ניזיל אפיתחא דבי זונות מכאן יש ללמוד וכו'. ואע"ג דקא מקבל אגרא מ"מ פשיטא הוא דלא בשביל קבלת שכר הוה אזיל אפיתחא דבי זונות ואי לאו דהוי איסורא למיזל אפיתחא דעבודת כוכבים פשיטא דהוי להו טפי למיזל אפיתחא דעבודת כוכבים דלא הוי צריכינן למכפייה ליצרייהו מלמיזל אפיתחא דבי זונות אלא ודאי יש ללמוד מכאן דדרך להרחיק מפתח עבודת כוכבים מה שיכול ומה שמביאים התוס' לראיה הפסוק אל תקרב אל פתח ביתה נראה דלא דק דהא לתרי לישני דלעיל לא ילפינן מיני' מאל תקרב אל פתח ביתה אלא מרישא דקרא דהרחק מעליה דרכך ודו"ק:

שו"ת יביע אומר חלק ב - יורה דעה סימן יא

(א) ... וגרסינן בע"ז (יז סע"א), ר"ח ור' יונתן הוו קאזלי באורחא... ולכאן' יל"ד בד' התוס', דמנ"ל להוכיח מכאן להרחיק מפתח בית ע"ז. דילמא התם ה"ט כדקאמר דנכפייה ליצרינן ונקבל אגרא. [1] ונראה דמשמע להו הכי, שאם לא היה שום איסור בעברם על פתח בית ע"ז, בודאי שלא היו מביאים עצמם לידי נסיון. כמ"ש בסנהדרין (קז) לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון. ואין לומר דהתם ה"ט משום דסמך אקרא דמייתי מזימה תשמור עליך, דהא חלפי תרווייהו מקמי דא"ל אידך האי דרשא דקרא. א"ו שאף בעברם על פתח בית ע"ז לא פלטי מאיסורא. וכ"כ מהר"ם לובלין שם. ... [2] א"נ כמ"ש בעיון יעקב (שם), דקרא מיירי ביחיד, משא"כ בשנים. קמ"ל דאף בזה"ז ובשנים אסור. וע"ע בעירובין (יח:), א"ר יוחנן אחרי ארי ולא אחרי אשה, אחרי אשה ולא אחרי ע"ז. ופרש"י, שמא ימשך אחריה, וכתיב הרחק מעליה דרכך, ואמרינן (ע"ז יז) זו אפיקורסות. ע"כ. וכ"ה בברכות (סא). וע"ע ע"ז (כז:), שאני מינות (דע"ז) דמשכא. וע' שבת (קטז) א"ר טרפון אקפה את בני שאם יבאו לידי (ספרי מינים), שאני אשרוף אותם ואת אזכרותיהן. שאפילו אדם רודף אחריו להרגו נכנס לבית ע"ז, ואין נכנס לבתיהן של אלו. ע"ש. ומבואר שאסור להכנס לבית ע"ז. וכן מוכח בתוספתא (פ"ק דע"ז ה"ג). ע"ש. ודו"ק.

דף על הדף מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

בגמ': אמר ליה אידך, ניזיל אפיתחא דבי זונות ונכפייה ליצרינן ונקבל אגרא. החזון איש בספר אמונה ובטחון (ד, ט) כותב, שלולא חומרא העבירה של עבודה זרה וחובת התרחקות ממנה, היה אסור לחכמים אלו להעמיד את עצמם בנסיון מכזה, ולעבור על פתח בית הזונות, והיו צריכים ללכת דוקא פתחה של עבודת כוכבים, ששם לא היו צריכים לכפות את יצרם. ומאחר שמחוסר ברירה היו חייבים לבחור את דרך בית הזונות, יקבלו שכר על כפיית יצרם.

26. דף על הדף מסכת עבודה זרה דף יז עמוד א

והנה יעוי' בסנהדרין (קז א) דאר"י אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל וכו' ע"ש, ויל"ע היאך הכניסו עצמם לידי נסיון הא לעולם אל יביא וכו', [2] ושם לא נחשב לנסיון מדהלכו לשם ביחד דאחד ישמור על חבריו, אך בדאמר דנילך שם ונכוף יצרינו ונקבל שכר ע"כ דהוי נסיון דאל"כ לא יקבלו ע"ז שכר יותר מאילו היו הולכים בפתח דע"ז. [3] ושם דמדהיו עוסקים בתורה וכדא"ל מזימה תשמור עלך וכו' יעו"ש וברש"י דע"י עסק התורה ינצל מזימה ולכן לא הוי בגדר "נסיון" ומ"מ יקבלו שכר גדול ע"ז על שלא נכשלו בחטא דהא מהשתדלותם ניצלו מחטא דע"י התעסקותם בד"ת ניצלו מזה דמכותם קאתי. וכן יעוי' בח"א מהרש"א הכא בזה, ודו"ק. (נופת צופים)

27. עיון יעקב (על עין יעקב) עבודה זרה פרק א - לפני אידיהן דף יז עמוד ב אות לב

(לב) ניזיל אפיתחא דבי זונות. ואף על גב דדרשינן לעיל אל תקרב אל פתח ביתה זו זונה י"ל היינו דוקא ביחיד ועי"ל לפי שעוסקים בתורה בטוחים היו שתשמרם מן החטא ועיין במהרש"א ומ"ש תוס' מכאן יש ללמוד שדרך

להרחיק מפתח עבודת כוכבים שהרי היה רוצה ללכת יותר אפתחא דבי זונות לכאורה לא מוכח מידי די"ל דמש"ה היה רוצה לפתחא דבי זונות כדקאמר כדי לקבל אגרא משא"כ התם דנכיס יצריה ואולי יש לומר מדה"ל למימר אדרבא ניזול וכו' אלא ודאי דמש"ה לא קאמר לשון אדרבא משמע דאי לאו דנכיס יצריה היה הולך אפתחא דעבודת כוכבים לקבל אגרא ובאמת זה אינו:

28. ספר מראית עין להחיד"א [1]

ט'יחיה כנו וכו' ז'התד וממנו נקח דעוסה מה ט'אינו
חייב יכול לעשות ע"מ לקבל פרס וה"ה הכא דאינו
מחוייב ללכת דרך פתחא דבי זונות והוא הולך לכיףא
היזר טרי ע"מ לקבל פרס והיינו דקאמר ונקבל אגרא
ומלתא אגב אחיה קמ"ל דטרי כהא ע"מ לקבל פרס
אכל לא טהיה מכיין לזס:

29. בן יהוידע על עבודה זרה דף יז/ב

נכפייה ליצרין ונקבל אגרא. מקשים איך יאמרו לקבל אגרא והא תנן [אבות פ"א] אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. [2] ונ"ל בס"ד כי הצדיקים השמחה שהיה להם מן המצות נחשב אצלם שכר גדול, ועל השמחה קאמר נקבל אגרא. [3] אי נמי אמרו רז"ל [שם פ"ד] שכר מצוה מצוה, ופרשו בשכר שעשה אדם המצוה כתקנה יזכהו הקב"ה לעשות מצוה אחרת, ולזה אמרו נקבל אגרא שנזכה לכמה מצות אחריתי כי שכר מצוה מצוה:

30. הגהות יעבץ מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

גמ' שנתפסתי על ד"א ואינו ניצול כו'. נ"ב אף על גב דלקמן מוכח דבידים גרם לו המיתה שלא רצה להמלט באופן שעשה ר"א שהכחיש למוד תורתו ור"ח אמר כאשר צוני ה"א. והיה יושב ועוסק בתורה וס"ת מונח לו בחיקו. א"כ הוא בחר לעצמו המות מחיים. י"ל לפי שידע בעצמו שלא יהא ניצול ולא יועיל לו ת"ת למלטו ממות בגזרת המלכות לפיכך נתחזק לקדש השם בכך. ואם רשאי אדם להחמיר ולחבל בעצמו ככה"ג עמ"ש בס"ד בפנת אבן בוחר:

31. מהר"ל חדושי אגדות על עבודה זרה דף יז/ב

כמי שאין לו אלוה. פי' כי התורה היא השכלה בלבד ואין זה קבלה עליו מצות בוראו, שכל מצוה היא עול על האדם ובוזה הש"י הוא אלוה שלו. אבל בלמוד תורה שאינו אלא השכלה בלבד, דומה כמי שאין לו אלוה, כיון שאין בזה מעשה שהוא עושה כמו שצוה עליו הבורא. אע"ג דאי אפשר לומר שלא היה מקיים מצות בוראו, מ"מ בשביל שהיה רוב עסקיו בתורה היה מבטל מן הרבה מצות, ולפיכך נחשב כמי שאין לו אלוה, אבל זה שעסק בגמילות חסדים, כל שעה אפשר לו לעשות גמילות חסד לאחר, ולפיכך כאשר מקיים גמילות חסדים לא נחשב בזה כמי שאין לו אלוה אף אם היה עוסק בתורה:

32. מאירי על עבודה זרה דף יז/ב

אף על פי שכל מי שאינו מקיים את המצות נענש העוסק בתורה ואינו מקיים נתיבותיה של תורה לגמול חסדים לבריות כפי יכלתו הוא נענש ביותר מפני שהוא כיוצא רצון קונו ופורקה מעליו דומה כמי שאין לו אלוה:

33. עץ יוסף (על עין יעקב) עבודה זרה פרק א - לפני אידיהן דף יז עמוד ב אות לג

כמי שאין לו אלוה. ר"ל כאלו אין לו אלוה להצילו שאין לו אלהי אמת ח"ו דמדותיו הם ג"ח. ודייק מדכתיב וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת והדר כתיב ולא תורה. משמע דברישא קאמר שאע"פ שיש לו תורה עדיין יכול להיות שהוא בלא אמת ח"ו דמדותיו הם ג"ח. והיינו לפי שלא עסוקים בג"ח שהוא מדת הקדוש ברוך הוא לכן לא יעשה ה' עמהם ג"ח. ועיין בתוס'. עוד יש ליתן טעם על מה דומה כמי שאין לו אלוה. משום דהעוסק בתורה ואינו עוסק בצדקה ובג"ח דסבר שמא יחסר לו אח"כ ולא יוכל לעסוק בתורה. אבל היה לו לבטוח בה' דפתח התורה בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית. וסופי תיבות דבראשית ברא אלהים אותיות אמת דנאמן הקדוש ברוך הוא לשלם שכרו ולא יחסר לו מזונותיו. לכן העוסק בתורה ולא עסק בג"ח דומה כמי שאין לו אלהי אמת (רמת שמואל):

34. עיון יעקב (על עין יעקב) עבודה זרה פרק א - לפני אידיהן דף יז עמוד ב אות לג

כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו עליו אלוה. עיין בחידושינו ספ"ק דסוטה מטעם שתורה תחלתו ג"ח וסופו ג"ח וע"ד הפשט י"ל לפי שהעולם נברא בשביל שני מדות הללו תורה וג"ח לכך מתחיל התורה בב' לרמוז על שתי מדות הללו לכך בחסד ואמת יכופר עון דהיינו תורה וג"ח כדאיתא ריש ברכות כי בחסד עולם יבנה וגם בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית וראש דברך אמת כדאיתא במדרש ריש פרשת בראשית א"ר יצחק מתחלת ברייתו של עולם ראש דברך אמת דכתיב בראשית ברא אלהים ואין אלהים אלא אמת שנאמר וה' אלהים אמת ע"ש ועיין בפ"ק דמגילה ששינו לתלמי המלך וכתבו אלהים ברא בראשית שלא יאמרו שני רשויות וקשה לכאורה באמת למה לא נכתב כן אלהים ברא בראשית אלא צ"ל דבאמת אלו נכתב כן הייתי אומר דבמדת אלהים שהוא אמת לבד נברא העולם ובאמת גם במדת חסד נברא העולם כדכתיב עולם חסד יבנה לכך הוצרך לפתוח בב' שהוא בראשית וזה הכוונה בש"ס התורה ראשו ג"ח דהיינו ראשו ממש וזה שעוסק בתורה ולא בג"ח מוכח דס"ל דבתורה לבד שנקרא אמת נברא העולם כדכתיב ראש דברך אמת וא"כ קשה ה"ל לכתוב באמת אלהים ברא בראשית אלא יש מקום לבעל דין לחלוק שיש שתי רשויות וזה דומה כמו שאין עליו אלוה:

35. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

ובגמילות חסדים לא עסק - תימה מאי פריך מצדקה הלא ב' דברים הם כדאמרינן בסוכה (דף מט:): צדקה לעניים גמילו' חסדים בין לעניים בין לעשירים [1] וי"ל דמ"מ משמע ליה דמי שרגיל בזאת עוסק הוא גם בזאת.

36. מהר"ל חדושי אגדות על עבודה זרה דף יז/ב

ובגמילות חסדים וכו'. וקשה דמאי פריך דלמא גמילת חסדים אבל לא צדקה, כי הפרש יש בין גמילות חסדים לצדקה, כדאיתא במסכת סוכה (מ"ט ב') כי גמילות חסדים בין לעניים ובין לעשירים ואלו צדקה לעניים בלבד, [2] ולא קשיא דמ"מ גם צדקה נקרא גמילות חסד ואמרינן (שם) אין הצדקה נפרעת אלא לפי גמילת חסדים שבה כדאמרינן שם וא"כ יש בצדקה גמילות חסדים:

37. רש"י מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב ד"ה נתחלפו לי

נתחלפו לי במעות של צדקה – [1] וסבור הייתי שהן של צדקה וחלקתים לעניים שלא לסעודת פורים ואני פרעתי משלי [את] של פורים [2] ל"א מעות שלי לסעודת פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וסבור הייתי שהן של צדקה וחלקתים לעניים ולא חזרתי ליפרע מארנקי של צדקה.

38. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה - פירש רש"י לשון אחר מעות של סעודת פורים וקשיא כי לא מצינו בכל התלמוד שמזכיר מעות של סעודת פורים וגם (1) שפירש רש"י מעות של פורים שהפריש הוא לסעודת פורים שלו וחלקם ולא חזר ליפרע מארנקי של צדקה והזכירו לטובה על כך וקשה כי זה חסר מן הספר ושם המצוה שהוא ממה שלא חזר לגבות מארנקי של צדקה היה לו לומר וגם ללשון ראשון שפירש מגבת פורים וחלקתי לעניים לצדקה ואני פרעתי משלי של פורים קשה דעיקר מצוה חסר מן הספר לכך [3] נראה לר"י לפרש הארנקי הוה ממעות של פורים והיה סבור שהוא של צדקה ונזכר שהם של מגבת פורים ואפילו הכי לא חזר בעצמו וחלקם לעניים אף על פי שידע שלא היה בארנקי של צדקה כלום מפני שלא היה רוצה לביישם מאחר שקבצם וזימנם להם ולפי זה עיקר המצוה היא בשעת חלוקה אף על פי שנזכר לא רצה לביישם וודאי מסברא חזר ופרעם משלו לכיס של פורים ולשון נתחלפו כמו (ב"ב דף יז.) אויב באיוב נתחלף לו פירוש שסבר לקחת אויב ולקח איוב וכך היה סבור שהם של צדקה ונזכר שהם של מעות פורים.

39. תורת חיים מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

כדבעי ליה לא עבד. והא דאמר ליה רבי יוסי אהך עובדא אם כן מחלקך יהי חלקי וכו' עה"ב שאני כי שם מקבל אדם שכר מצותין אבל בעולם הזה כיון דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא אינה מגנת על האדם אא"כ מדקדק בה הרבה לעשות כתקנה דאז אוכל מפירותיה בעה"ז.

40. תורת חיים מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

אי סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא. אף על גב דקיימא לן דאסור לו לאדם לכפור ולומר שהוא עובד כוכבים ומזלות כדי שלא יהרגוהו כמ"ש הטור סי' קנ"ז שאני התם דהוה ליה ככופר בעיקר דכיון דרוצים

להרגו אם לא יהפוך לדתם ויהיה עובד כוכבים ומזלות כמותם נמצא כשאומר עובד כוכבים ומזלות הוא הודה לדתם וקבל עליו עבודת כוכבים ומזלות שלהן אבל הכא במאי דכפר ר' אלעזר בן פרטא ואמר שלא שנה ושלא נסמך אין זה כופר בעיקר דהרבה יהודים יש שלא למדו ושלא נסמכו כ"כ הרא"ש ז"ל בריש פרק אין מעמידין מיהו קשה אמאי נקט לישנא דאי סייפא לא ספרא וכו' הוה ליה להשיב בלשון ששאלוהו אי תנא לא גנב ואי גנב לא תנא.

ע"כ נראה לפרש דכי היכי דר' אליעזר דלעיל השיב לאותו שלטון נאמן עלי הדיין כסבורים היו שעליו הוא אומר והוא לא נתכוין אלא לאביו שבשמים הכי נמי ר' אלעזר בן פרטא למילתא אחריתי נתכוין אלא שהם טעו בדבריו דאיתא במדרש רבה פרשת בחקותי תני בשם ר"א הסייף והספר נתנו מכורכין מן השמים אמר להן הקדוש ברוך הוא אם שמרתם מה שכתוב בספר זה הרי אתם ניצולין מן הסייף ואם לאו סוף שהוא הורג אתכם וכו' והיינו דאמר להן אי סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא כלומר איני חושש ואינני מתיירא מכם דכיון דהסייף והספר נתנו מכורכין והא תליא דכל מי שאינו מקיים מה שכתוב בספר נהרג בסייף וכו' ומדהא ליתא כי יודע אני בעצמי שקיימתי את התורה הא נמי ליתא ואיני חושש לסייף שלכם ואינהו הוא דטעו כסבורים היו שכופר ואומר שלא עסק בתורה וכהאי גוונא ודאי שרי וכמ"ש בשו"ע סימן קנ"ז דאף על גב דאסור לומר שהוא עובד כוכבים ומזלות מכל מקום יוכל לומר להן לשון דמשתמע לתרי אפי וכבר שמעתי על גדול אחד מן הקדמונים ששאלוהו בשעת הגזרה אם יהודי הוא והשיב להן כן יו"ד כסבורים דיו שמישיב להן בל"א שאינו יהודי [קנין יו"ד] וניצול.

41. תוספות מסכת עבודה זרה דף יז עמוד ב

אתיא זיבורתא - פי' בקונטרס זיבורא זכר זיבורתא נקבה ול"נ שאין ניכר כ"כ במין קטן כזה בין זכר לנקבה וי"מ שהן שני מינין כמו (חולין דף סב:) תרנגול ותרנגולתא דאגמא.

=====

א. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יז/ב

תנו רבנן כשנתפסו רבי אלעזר בן פרטא ורבי חנינא בן תרדיון אמר ליה רבי אלעזר בן פרטא לרבי חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על דבר אחד אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים אמר ליה רבי חנינא אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול שאת עסקת בתורה ובגמילות חסדים ואני לא עסקתי אלא בתורה [בלבד] ... ובגמילות חסדים לא עסק והתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר לא יתן אדם מעותיו לארנקי של צדקה אלא אם כן ממונה עליו תלמיד חכם כרבי חנינא בן תרדיון הימנה הוא דהוה מהימן מיעבד לא עבד והתניא אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים מיעבד עבד כדבעי ליה לא עבד

ב. ספר רוח חיים על אבות - פרק א משנה א

ובזוהר (במדבר דף קלח, א ובמדרש שמות רבה ב, ו) אברהם אברהם פסיק טעמיה בגוויה משה משה לא פסיק טעמיה בגוויה אשר בזה מרומז לנו ענין מדרגת משה איך היתה יותר נעלה ממדרגת אברהם אבינו... ואברהם השני מורה על קצה התחתון של הנשמה שנשתלשל בגוף וזה כוונתם אברהם אברהם פסיק טעמיה בגוויה רצונם לומר בין אברהם דלעילא שהוא הנפש בשרשה בעולם העליון ובין אברהם השני כשהיא מלובשת בגוף בקצה האחרון שלה יש הפסק בגוויה שהגוף הוא מפסיק שלא נזדכך חומרו כל כך באופן שלא יהיה חוצץ ומפסיק בין הארת הנשמה בעולם העליון לכשהיא מלובשת בגוף. אבל משה משה לא פסיק טעמיה בגוויה שנזדכך אצלו הגוף כל כך עד שלא היה חוצץ ומפסיק כלל בין הארת הנשמה כשהיא בעולם העליון לכשהיא בגוף.

ג. ספר שפת אמת - ויקרא - פרשת ויקרא - שנת [תרל"ז]

וז"ש קדמה קריאה כו' שקריאת משה משה הוא הסימן שהוא בשלימות הגמור.

ד. ספר בעל שם טוב על התורה - פרשת בהעלותך

וזהו סוד (זוה"ק נשא דקל"ח ע"א) משה משה לא פסיק טעמא בגווה, יעקב יעקב פסיק טעמא, כי יש משה לעילא משה לתתא יעקב לעילא יעקב לתתא, לפיכך במשה לא פסיק טעמא כי כולו אחד הן למעלה הן למטה היה אחד

ה. קובץ מאמרים להרב אלחנן וסרמן עמוד מח

כתב הרמב"ם בהל' תשובה. שכל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו ואף שהתורה העידה ולא קם כמשה, היינו לענין נבואה ולא בצדקתו. אבל באמת הדבר פשוט מאד שאי אפשר לשום אדם להגיע למדרגתו של משה רבינו ע"ה גם בצדקתו, וא"כ דברי הרמב"ם צריכין ביאור. וזהו ביאורן: מצינו בכתוב כי מרע"ה נקרא בשם עבד ה' ופירש הרד"ק בריש יהושע כי גדר עבד הוא, שאין קנין לעבד בלא רבו ויד עבד כיד רבו ומה שקנה עבד קנה רבו, וכזה היה מרע"ה שכל כחותיו וחושיו ודעתו היו כולן קודש לה' לבדו ולא השתמש בהן לשום צורך אחר רק לה'. והמדה הזאת נדרשת מכל איש ישראל כדתן וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והדבר הזה מוכרח מאליה, דהא כל מה שיש לו לאדם נקצב לו במדה ומשקל לתכלית הנרצה ולא ניתן לו שום דבר לבטלה וא"כ ע"כ חובתו להשתמש בכל מה שניתן לו לעבודת השי"ת. וזו היא מדרגתו של מרע"ה. ואף שבודאי אפילו אם יעבוד אדם בכל כחותיו אלפי אלפים שנה לא יגיע עד קרסוליו של מרע"ה, היינו מפני שלא ניתנו לשום אדם כחו ובינתו של מרע"ה, אבל בשביל זה לא נגרע כלום מערכו של אדם פשוט, שהעני בקרבן עני יוצא ידי חובתו כמו העשיר בקרבן עשיר. ואחד מרבה וכו' וזו היא כונת הרמב"ם שכל אדם יכול להיות צדיק כמשה רבינו, היינו שכל אדם לפי ערכו ולפי כחותיו יכול להיות עבד ה', כמו משה רבינו לפי כחותיו.

ו. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קה/א

תנן התם פריצי זיתים וענבים בית שמאי מטמאין ובית הלל מטהרין מאי פריצי זיתים אמר רב הונא רשעי זיתים

ז. רש"י על בבא מציעא דף קה/א

פריצי זיתים - כדמפרש רשעי זיתים וענבים, שהן לעולם בוסר, שאין בישולן נגמר לעולם:

ח. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף י/ב

כי הא דיוסף בריה דר' יהושע חליש אינגיד א"ל אבוא מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל עולם ברור ראית ואנן היכי חזיתנן [א"ל] כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם ושמעתי שהיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

ט. דרש משה- פרשת וארא

הפוך. והשיב לו אביו שהוא עולם ברור משום שהקב"ה אינו בא בטרונא ותובע מכל אחד רק כפי כחו, ולכן אלו שכחם קטן בכשרונותיהם וכדומה אבל עשו כפי כחם קיימו שליחותם בעוה"ז ולכן הם למעלה, והעליונים אף שהם יותר גדולים ועשו יותר מעשים טובים מהתחתונים אבל היו יכולים לעשות יותר תורה ומעשים לפי כשרונותיהם וכחותיהם ונתרשלו קצת לכן הם למטה, וא"כ נמצא שבעשו שניהם כפי כחם הם שקולים במדרגה.

שהגדול צריך לקטן הא חולקין בריות. (ב) דכיון דאהרן עשה כל ימיו בשלימות כל רצון השי"ת שהיה אפשר לו לעשות הוא שקול כמשה, אף שמה היה גדול דלכן היה עליו יותר דברים, מ"מ כיון ששניהם עשו מה שנצטוו ונשלחו כפי יכלתם הגדול הן שוין במעלה. ובארתי הא